

Beszámoló

A 2004-től különböző okok miatt történő hosszabbítással 2009 júniusáig tartó kutatás célja az volt, hogy a mágiának a szűfizmussal illetve iszlám művészettel való kapcsolatát egy új szempontból vizsgálja. A szűfizmus kutatása megelégnékült az utóbbi időszakban, de az említett aspektussal gyakorlatilag nem foglalkoztak. Az általánosan elfogadott vélemény általában megelégedett annak konstatálásával, hogy a szűfizmus késői korszakában, tehát a XVI-XVII. századtól kezdődően egy degenerálódó szakaszba jutott, melyben egyre nagyobb szerepet játszottak a különböző okkult tudományok, a mágia művelése, a vele való intenzív foglalkozás.

A szűfizmus és a mágia kapcsolatának új megközelítésből történő vizsgálata szükségessé tette egy szélesebb vallástörténeti háttér felrajzolását is, mely kapcsolódik az utóbbi évtizedekben megelégnékült, az antikvitás és a júdaizmus kapcsolatára vonatkozó vallástörténeti kutatásokhoz. Utóbbiak elsősorban az i.sz. II-V. század között keletkezett görög varázspapiruszok valamint a zsidó mágikus szövegek, mindenek előtt a Geniza mágikus anyagára koncentráltak. A kutatásnak döntő lökést adott egy i.sz. III-IV. századra visszavezethető zsidó varázskönyv, a Széfer ha-Razim felfedezése és publikálása. A mű a görög varázspapiruszok világával mutat szoros rokonságot, de nem egyszerűen varázssreceptek gyűjteménye, hanem egy szilárd világképet tükröző mű, mely anyagát egy olyan kozmikus rend szerkezetébe helyezi, melyben a hét ég az elemeiben szorosan összefüggő világrend szerves alkotórésze. A kutatás nemcsak a varázspapiruszok és a zsidó források szövegeit vizsgálta, hanem a mágikus jellegű, főleg arám nyelvet használó tárgyi anyagot is.

Meglepő módon azonban mindezen vizsgálódásokból szinte teljesen kimaradt az iszlám kapcsolat kutatása, pedig az iszlám a késői antikvitás, illetve az akkori szellemi áramlatok örököséként természetes befogadója lett a korábbi mágikus hagyománynak is. Egy általam Egyiptomban felfedezett eddig ismeretlen arab kéziratról, mely az 'Ádám könyve' címet viselte, sikerült kideríteni, hogy az nem más, mint a Széfer ha-Razim, valamint az ugyancsak zsidó 'Mózes kardja' című varázskönyvek arab változata. Ez a megállapítás jelzi, hogy a késői antik mágikus örökség megtalálta az útját az iszlámba is. Ráadásul nem egy elszigetelt forrással állunk szemben, mert az 'Ádám könyve' részét képezi egy rendkívül terjedelmes, és ma is használatos mágikus irodalomnak, mely híven tükröz egy kétezer éves folyamatosságot a mágikus gyakorlatban. A kérdés, ami itt felmerül és ami az OTKA projekt problematikáját szorosan érinti, a következőképpen fogalmazható meg: Mi volt az a környezet, az a hagyománykincs, mely lehetővé tette e varázskönyvek, a hatásukat tükröző tárgyi anyag, a hozzájuk kötődő mágikus gyakorlat fennmaradását, kik voltak a továbbadók, kik voltak a befogadók? Mint azt kutatásaim során bizonyítani igyekeztem, az arab szövegek iszlamizált jellege vezet el bennünket a befogadó és a hordozó közege azonosításához. A terminológia ugyanis, amit e művek használnak, s mely már egy olyan korai műben, mint al-Büni, Samsz al-Ma'arif című munkája is

megtalálható, teljes mértékben a szúfi eszmevilágból és gyakorlatból származik.

A szúfi vallási gyakorlat, az eksztatikus úton elért megvilágosodások (fizikai és szellemi önsanyargatás, elvonulás a világtól, speciális böjt) teljes mértékben átkerültek a mágikus eljárásokba is. A szúfi mágikus hagyomány láthatóan a görög varázspapiruszokban leírt mágikus technikát tükrözi, s ahhoz nemcsak szellemében, de formálisan is kötődik, ahogy ezt a terminológia is bizonyítja. A görög varázspapiruszok receptjei viszont számos párhuzamot mutatnak a késői antikvitás legfontosabb filozófiai irányzatának, az új-platonizmusnak a mágikus gyakorlatában, a theurgiában követett módszereivel. Megállapíthatjuk tehát, hogy ugyanaz a párhuzam és szerves összefüggés, ami fennáll a misztikával erősen átitott új-platonizmus és a mágia között, kimutatható a szúfizmus és az arab mágia vonatkozásában is. Mindkét esetben a tudás, a megismerés forrása nem a racionális gondolkodás, hanem a mágikus módszerekkel megszerzett kinyilatkoztatás. Mindez azt is jelenti, hogy az arab hódítás és az iszlám mint hivatalos megjelenése ellenére is, az egyén életét meghatározó társadalmi és szellemi folyamatokban hosszú ideig nem történt alapvető változás. Az új hivatalos vallás adta kereteket átlépve, a mindennapi élet ügyes bajos dolgaira, az egyént és szűkebb a közösségét érintő problémákra ugyanazokkal a módszerekkel keresték a választ az elmúlt két évezred során.

A fentebb kifejtett kérdéskörök vizsgálatában a kiinduló pontot a jelentős iszlám mágikus tárgyi anyaggal rendelkező, kuvaiti Táreq Radzsab Múzeum gyűjteményének feldolgozása jelentette. Az itt őrzött és jelenleg is gyarapodó, mágiával és misztikával kapcsolatos tárgyak száma mindegy 700-800 tételre tehető. Ezek közül kb. 400 tárgy feldolgozása történt meg a kérdéses időszakban.

A Táreq Múzeum anyagának vizsgálatát jól kiegészítette az egyiptomi Nyugati Sivataban lévő Dakhla Oázisban, Qaszr városában talált, XVIII-XX- századi mágikus leletanyag tanulmányozása, mely a 'Dakhleh Oasis Project' keretében került feltárára.

A kutatás eredményei az eddigiek során a következő nyilvános fórumokon kerültek ismertetésre előadások keretében:

2005: Princeton University, konferencia

2006: Jeruzsálem, Héber Egyetem, Institute for Advanced Studies, 2 konferencia

2006: Kairó, a Dakhle Oasis Project konferenciája

2009: Kairó, önálló előadás

Írásos formában több tanulmány jelent meg az arab mágia eszmei hátterét adó zsidó-arab forrásokkal valamint az egyes tárgyakkal kapcsolatosan (ld. A Közleményeket). Végezetül elkészült egy önálló kötet magyar és angol változatban, mely a Táreq Múzeum 68 tárgyának részletes leírását és elemzését tartalmazza.

A kéziratos formában lévő, illetve megjelent tanulmányok, valamint a fenti kötet eredményeit az alábbiakban foglalhatjuk össze:

A kötetben közölt 68 amulett, valamint más tárgyak, melyek a szó legtágabb értelmében kötődnek a mágiához vagy az iszlám misztikához az iszlám világ különböző területeiről származnak, de szorosan összefüggő, egységes anyagot alkotnak. A közös kapocs, ami a kiválogatott tárgyakat összeköti abban le lehet meg, hogy tulajdonosaiknak többet jelentettek, mint csupán értékes műtárgyak. Mágikus, illetve misztikus jellegük mellett természetesen szervesen beletartoznak az iszlám művészet alkotásainak sorába, mert osztoznak ezek jellegzetességeiben.

Ha e korszak iszlám művészetét akarjuk röviden jellemezni, összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a kiállítás tárgyai tanúskodnak a hagyományok folyamatosságáról, de egyúttal jelzik a megújulást, az új művészeti formák megjelenését, tehát az egység megőrzését a változatosság mellett is. Az egyes térségek művészeti alkotásaiban megfigyelhetjük a helyi sajátosságokat, a kulturális különbségekből fakadó jellegzetességeket, de mindezek ellenére, a közös kapocs, az iszlám vallás és annak hordozója, az arab nyelv, illetve az arab írás maradt továbbra is a döntő tényező e művészet tipikus jegyeinek alakításában.

Míg korábbi időszakokban leginkább a középületek, főleg a mecsetek játszottak szerepet a műalkotásokban is megtestesülő vallási eszmék terjesztésében, az utolsó három évszázadban új technikák jelentek meg, melyek segítségével a vallási üzenetet is hordozó tárgyak már jóval szélesebb rétegekhez jutottak el. Ilyen volt például a nyomódúcok használata a szövegek sokszorosításában, vagy a mátrixok alkalmazása a kalligrafikus táblák másolására. Mindezek hozzájárultak a vallási és a művészi eszmék népszerűsítéséhez, a vallási és kulturális azonosság és egység tudatának erősítéséhez. A kalligráfia, a 'szép írás' művészete ugyancsak fontos változásokon ment keresztül kifejezési formáit illetően. E módszereknek egy része már korábban is ismeretes volt, de igazi népszerűsége csak ebben a korban tettek szert.

Elsősorban a figuratív, alakos ábrázolást alkalmazó kalligráfiát kell megemlítenünk az új jelenségek között. A kalligráfusok arra használták az írott szövegeket, hogy kalligramokat formáljanak állat és ember alakú figurák képére, amelyek különböző állatokat (oroszlán, elefánt, ló), madarakat (sólyom, papagáj, páva, galamb, gólya) vagy embereket (pl. imádkozó hívőt, emberi arcot) ábrázoltak. Ezt a figurális megjelenítésre vonatkozó iszlám tilalom nyílt megsértésének is tekinthetnénk, de az ortodox kritikusokat két érveléssel is meg lehetett békíteni. Egyrészt, az írott szavakból létrehozott alakok oly mértékben absztraktnak tűnhettek, hogy senki nem vádolhatta a művészt azzal, hogy Isten teremtő munkáját akarja utánózni. Másrészt, az írásos komponensek főleg vallási szövegeket (Korán-verseket és jámbor mondásokat) tartalmaztak, amelyeket nehezen lehetett volna kifogásolni.

Megjelent azonban egy másik újítás is, ami még komplikáltabb volt és még jobban próbára tette a kalligráfus művészi képességeit: ez volt a mikrográfia, a miniatűr írás használata a kalligrafikus ábrázolásokban. Az eljárás azt jelentette, hogy a kalligráfus egy miniatűr írással írt szövegből alakított ki egy újabb alakzatot, emberi, állati, növényi vagy geometrikus figurát.

Ha az iszlám színteret egy tágabb perspektívából vizsgáljuk, azt mondhatjuk, hogy az új technikák a művészetet egyre jobban a kereskedelem tárgyává is tették. E tekintetben az európai fejleményeket követték egy bizonyos késéssel, ahol a folyamat már a XVI-XVIII. században kiteljesedett a rézkarc és a litográfia elterjedésével, végül a fotográfia XIX. századi felfedezésével.

Az iszlám, mágiával kapcsolatos elméletének sarkalatos pontja az a tény, hogy az univerzumra organikus egységként tekint, amelynek alkotó elemei szoros kapcsolatban állnak egymással. E struktúra mechanizmusát olyan alapvető tényezők befolyásolták, mint a bolygók, az állatövi jegyek, a négy elem (föld, víz, levegő, tűz) és a négy tulajdonság (hideg, meleg, száraz, nedves). Természetesen ezek az elgondolások mélyen gyökereztek a késői antikvitás tudományosságában, melynek az iszlám lett az örököse és közvetítője, ahogyan erre utaltunk. Az iszlám környezetben új jelenségnek tekinthető azonban, hogy a mágikus gondolkodás azt is feltételezte, hogy mindezen komponenseket közvetlen kapcsolatba lehet hozni az arab ábécé betűivel, valamint a bolygókon és a hét napjain uralkodó angyalokkal és szellemekkel.

Más okkult tudományok is, mint az asztrológia és az alkímia osztották a mágiának a környező világ működési mechanizmusára vonatkozó elképzeléseit. Egy aranycsinálással foglalkozó alkímiai értekezés jól példázza ezt a sokszínű ókori örökséget (ld. például az összetekeredett kígyó kör alakú figuráját, mely tökéletes mása az ó-egyiptomi *uroborosz*-nak, a saját farkába harapó kígyónak, ami az alkímiában a világ egységét jelképezte és az elméleti alapot szolgáltatta az 'isten művészet' számára).

Az egység eszméjét geometrikus formában koncentrikus körök vagy az egész kozmoszt szimbolizáló szférikus formák segítségével érzékeltették. Feltételezték, ha mágikus hatást fejtenek ki a mindenség egy bizonyos alkotóelemére, az aktus azonnali reakciót vált ki egy másik komponensben. Az elképzelés szerint ugyanis az univerzum angyalok és szellemi lények különböző osztályainak van alárendelve, melyeket kérni, sőt kényszeríteni lehet, hogy segédkezzenek a kívánt változások létrehozásában. Ez az elképzelés egyértelműen azonos a Széfer ha-Razim, illetve arab változatának, az 'Ádám könyvé'-nek a világképével.

A mágikus világnézet szerint akkor van szükség egy mágikus cselekedetre, amikor szerencsétlenség érte vagy valószínűleg éri az egyes személyeket (csoportot vagy közösséget), illetve, amikor egy pozitív cél megvalósítását kívánják. Ugyanis, bármilyen esemény, ami negatívan befolyásolja az életet, azt jelenti az egyén számára, hogy megzavarták a mindenség rendjét. A gonosz szemet és a dzsinneket különösen veszélyesnek tartották, mert

anyagi károkat és betegségeket okozhatnak, ami e felfogás szerint egyértelműen a világban bekövetkezett diszharmóniát jelzi. A harmónia helyreállítása vagy a kívánt cél elérése érdekében a mágus egy rituális cselekedetet hajt végre abban a reményben, hogy ezzel hatalmat nyer a szellemi erők felett és azok engedelmeskednek parancsainak az eljárás során.

A természetfeletti hatalmakkal, a jó és rossz szellemekkel kapcsolatot kellett létesíteni, hogy ártalmatlanná tegyék őket vagy elnyerjék jóindulatukat, mert ezek egyaránt képesek voltak arra, hogy jó szerencsét vagy balsorsot hozzanak a földi halandók számára. A különböző mágikus praktikák segítségével alkalmi találkozásokot lehetett létrehozni ezekkel az erőkkel, de az állandó kapcsolatot amulettek viselésével biztosították. Ha ugyanis a szóbeli rítust leírták papírra, pergamenre, vagy egy fémlapra, a mágikus hatás fokozottan tudott érvényesülni, mert állandó lett és így folyamatos védelmet tudott nyújtani viselőjének.

Amint látjuk, szinte bármit fel lehetett használni védelemre, de az írott amuletteknek, mint a leghatásosabbnak gondolt eszközöknek különleges jelentőségük volt. Biztos helyen kellett őket tartani, hogy megőrizhessék hatékonyságukat. A legnépszerűbb amulett tartók főleg henger alakúak voltak, de a négyszögletes és háromszög formájúak is széles elterjedésnek örvendtek. A henger alakú tartók a tekercs formában őrzött iratokra emlékeztetnek, felidézve az ókori világ gyakorlatát. A négyszögletes típus már a későbbi könyv alak, a kódex formáját utánozza. A háromszögletű tartóban pedig egyes feltételezések szerint a női termékenység ősi szimbóluma lelhető fel.

Az iszlám felfogás értelmében a mágiát nem szabad gonosz célok érdekében művelni, tehát a fekete mágia tilos. Egy másik fontos feltétel azt is kimondja, hogy csak Istent lehet segítségül hívni a mágikus eljárás során. Ennek az előírásnak a betartása akkor ébreszt kételyeket, amikor érthetetlen nevekkel (*nomina barbara*) megszólított szellemeket hívnak segítségül vagy akár kényszerítenek, hogy engedelmeskedjenek a kérelmező parancsának és teljesítsék óhaját. A mágikus receptkönyvek azonban nem vesznek tudomást ezekről a tilalmakról és tele vannak olyan leírásokkal, melyekben érthetetlen nevű szellemeket kell megidézni.

Az iszlám mágia non-figuratív eszköztárában találhatunk négyszögeket, melyeket számok, betűk és szavak alkothatnak, valamint mágikus szimbólumokat és jeleket. A számokból formált négyzetek szinte tobzódó alkalmazása különösen jellemző az iszlám mágiára. A mágikus négyszögek szerkesztésében mutatott buzgalom azonban elsősorban nem a matematika céljait szolgálta. E geometrikus alakzatok ugyanis a világ organikus egységét voltak hivatottak szimbolizálni egy világos, vizuálisan is jól felismerhető formában.

A figuratív elemek között feltűntek emberalakok, démonok és állatok olyan hagyományos motívumok mellett, mint a kéz a szem és a félhold. A

mágiában használatos figuratív elemek fontossága különösen nyilvánvalóvá válik a kalligráfia alkalmazása révén. A mágiától függetlenül is, a kalligrafikus ábrák valósággal burjánzó feltűnése a díszítő eszközök tárházában a XVIII-XX. század során figyelemreméltó fejlemény. A kalligrafikus szövegek segítségével kialakított élőlények ábrázolása különösen ebben a korban vált jellegzetességgé. Az érdem e tekintetben a szúfi köröké, akik élénk érdeklődést mutattak az írás misztikus felhasználásának lehetőségei iránt.

A szúfiknak, az iszlám misztikusainak, akár ortodox muszlimok (szunniták), akár sí'iták voltak, különösen kiemelkedő szerep jutott a mágia szempontjából, mert ők lettek a mágikus eszmék legfőbb hordozói és átadói, ők tették a mágikus tevékenységet a kereskedelem tárgyává és ők járultak hozzá legjobban az amulettek és mágikus iratok elterjesztéséhez.

A szúfizmus szorosan kötődik iszlám gyökereihez annak ellenére, hogy fejlődése során számos külső, főleg új-platonikus hatás érte. A szúfiknak a világról alkotott elképzeléseit alapvetően az a gondolat határozta meg, hogy a valóság (végső soron az Isteni Valóság, tehát Isten) el van rejtve (*bátin*) a látható (*záhir*) világ mögött. Ebbe viszont csak úgy lehet behatolni, ha az ember megszabadítja magát a fizikai érzékelés terhétől. Ez azt jelenti, hogy a szívet, a testbe zárt lélek szimbólumát meg kell tisztítani, hogy képes legyen befogadni az Isteni Fényt, aminek segítségével a Rejtett úgy tükröződik vissza benne, mint a tükörben. Így, a fémből készült (bronz, vas, acél) tükrök mintájára, amelyeket hosszú évszázadokon keresztül használtak, és amelyeket rendszeresen ki kellett fényesíteni, a szívet is folyamatosan ápolni, tisztítani kellett. A rejtett valóság meglátásához az embernek isteni inspirációra is szüksége van, mert a normál látóképesség erre nem lehet elegendő.

A szúfiknak az a vágya, hogy a szellemi vándorlás, egyfajta égi utazás után találkozzanak az Isteni Valósággal, tökéletes grafikus ábrázolás formát talált a kalitkába bebörtönzött madár képében. A madár szimbolizálta a testbe zárt emberi lelket, ami igyekezett megszabadulni az anyagi béklyóktól. E jelképes lélek-madarak között leggyakrabban a papagájt, a sólymot, a pávát, a fülemülét, a galambot, a foglyot és a gólyát fedezhetjük fel. A végső visszatérés helye a Paradicsom volt, a Szeretett Lény szimbóluma, akit különböző virágok, főleg a rózsa személyesített meg.

A szúfik különösen alkalmasak voltak arra, hogy a kalligráfia eszközeivel fejezzék ki a környező világ kettős vagy éppenséggel többszörös jelentéssel bíró jellegét. Az állat- vagy emberalakos figurákat, amelyeket kalligrafikus szövegekből alakítottak ki, vagy a mikrográfia, a miniatűr írás segítségével formáltak meg, úgy tekintették, mint a legszemléletesebb grafikus eszközöket, melyek képesek arra, hogy közvetítsék a külső forma és a belső tartalom közötti különbség üzenetét. Ezek a kalligrafikus ábrázolások azt is bemutathatták, hogy a rejtett (*bátin*) dolgok érzékelése különböző szinteken

valósulhat meg, attól függően, hogy a szemlélődő milyen mértékben képes ezek értelmét felfogni.

A szúfik állandó elmélyedése a láthatatlan világgal való kapcsolattartásban, továbbá az eksztatikus állapot létrehozására hivatott sajátos módszereik és technikáik eleve fogékonnyá tették őket a mágikus cselekedetekben való aktív részvétel iránt. A misztikus élmény elérésére irányuló szúfi rítusok egyfajta önsanyargató gyakorlattal (*rijáda*), egy megtisztulási eljárással kezdődnek, melynek része a lélek fizikai és szellemi fegyelmezése. A hústól való tartózkodásban megnyilvánuló böjt, a világtól való elvonulás (*khalva*), speciális imák (*hizb*), litániák (*virđ*), valamint a Prófétára mondott áldó formulák folyamatos recitálása teszik teljessé az előkészületi műveletet.

Mágikus kézikönyvek receptjei azt tanúsítják, hogy a teljes mágikus eljárásokat ugyanilyen előkészületi gyakorlat vezeti be. A mágikus művelet legfontosabb része a ráolvasás (*qaszam*, *'azíma*), melyben a műveletet végző általában angyalt vagy angyalokat idéz meg gyakran érthetetlen neveik (*nomina barbara*) segítségével, s utasítja őket, hogy kényszerítsék szolgáltszellemeiket a műveletet végző parancsainak teljesítésére. A ráolvasások rendszerint felszólítással végződnek, mely sürgeti a szellemet vagy szellemeket, hogy azonnal cselekedjenek. Elengedhetetlen része a műveletnek a szellemek elbocsátása (*iszráf*) miután teljesítették feladatukat. A mágikus receptek soha nem mulasztják el a különböző füstölőszerek használatának megemlítését. Ez egyfajta áldozat bemutatását jelképezi, melynek célja a szellemeknek szóló kedveskedés, vagy éppenséggel a helyszínről való elriasztásuk.

A különböző tárgyakon található mágikus szövegek általában nem mutatják azokat a teljes ráolvasásokat és formulákat, melyek a kézikönyvekben megtalálhatók. Ennek oka részben a tárgyak mérete, mely nem teszi lehetővé hosszabb szövegek felírását, másrészt a mágiát gyakorlók óvatossága, akik a vallási körök tiltásával összhangban kívánnak cselekedni. Utóbbiak elsősorban az érthetetlen mágikus nevekkkel rendelkező szellemekhez való fordulást tiltják szigorúan, hiszen ezáltal az Isten egyedülvalóságába vetett hit sérül. E szempontból is érdekes megjegyezni, hogy egy kar amulett a kiadott anyagban egy majdnem teljes mágikus ráolvasás tipikus szövegét tartalmazza a tiltás ellenére is.

A fák, levelek és virágok látványa, melyek kisarjadnak, szárba szökkennek és elenyésznek éppúgy, mint az emberek, élénken foglalkoztatta a szúfik képzeletét. Állandóan azt keresték, hogyan lehet felfogni és szemléltetni a világot, mint egy szerves egységet, melynek részei tökéletes harmóniában, egymást kiegészítve léteznek, és ebbéli igyekezetükben a születő és meghaló természet példája kiváló útmutatónak bizonyult. E tekintetben különösen tanulságos a két híres perzsa költőt ábrázoló festmény elemzése. A világ organikus egységét szinte mániákusan kereső szúfi világlátás nemcsak az emberek, hanem a tárgyak és a mágikus négyzetek ábrázolásában is megnyilvánult.

A publikált anyagban egy kalligrafikus amulett tekercs különösen jól példázza, hogy a szúfik milyen mértékben kötődtek a mágia műveléséhez. Ezzel a tekercssel azért is érdemes részletesebben foglalkozni, mert a legmagasabb szintű művészi munkát reprezentálja gazdag, tobzódó, szinte barokkos díszítésével, varázslatosan túláradó arany színeivel.

A tekercs arabul íródott (kivéve egy perzsa táblát) papírra, melynek mérete 187 x 10 cm. Készítésének dátuma 1223 AH/AD 1808.

A különböző táblákon megjelenő madarak között ott találjuk a sólymot, a galambot, a fülemülét, a foglyot, a papagájt és a pávát. Valamennyien azt a célt szolgálják, hogy kifejezzék a bebörtönzött léleknek (a misztikusnak) a vágyódását az Urához való visszatérésre. Ugyanezt a gondolatot fejezi ki az elefánt figurája is. A szülőföldjétől, Indiától elszakított, fogságban tartott elefánt ugyanis éppúgy kívánczik haza, mint a lélek.

Az utolsó táblán megjelenő virágbimbó képe zárja a tekercs ábráinak sorát. A kalligráfus a Paradicsomot is jelképező virágbimbó közepébe írta, az 'Allah', 'Isten' szót, jelezve azt a végső célt, amely felé valamennyi korábban megjelenített élőlény, a madarak, az elefánt és végső soron - alakjukban elrejtve - a misztikusok, a hívők is vágyódnak.

Az amulettek mellett beszélnünk kell a mágikus tárgyak egy másik érdekes csoportjáról, a mágikus tálakról, melyeket a publikált anyagban egy több szempontból is figyelemreméltó tárgy képvisel. Ezek a mágikus tálak óriási elterjedtségnek örvendtek az iszlám területeken a XI-XII. századtól kezdődően, sok helyen még ma is használják őket. Főleg különböző betegségek gyógyítására szolgáltak, skorpiómarás, kígyóharapás, mérgezés, veszettség, hasmenés és egyéb bajok esetén reméltek gyógyulást tőlük. Az edényeket általában kívül és belül különböző vallási, mágikus szövegek, figurák és jelek borították

A tálakat testüknek gömbalakja különösen alkalmassá tette arra, hogy kozmológiai elképzeléseket is kifejezzenek. Szerkezeti elrendezésük, díszítésük és a feliratok egyaránt arra mutatnak, hogy legalábbis a tálak egy csoportja az univerzumot szimbolizálta. Ezek sikeresen egyesítették a világ szférikus szerkezetén alapuló, ókori geocentrikus elméleteket az iszlám kozmológiai nézeteivel. Ez a kozmológiai világgép - ami ebben a formájában főleg a szúfi tudományosság terméke - két jelentős tényező segítségével találta meg adekvát kifejezését: a Trónvers (K 2,255) felhasználásával, mely tartalmazza az eget és a földet átfogó Isteni Trónus képzetét valamint a kozmikus világ szféráit szimbolizáló bolygók és állatövi jegyek grafikus ábrázolásával. E két elem kombinálása azt jelentette, hogy olyan alapvető iszlám tanok, mint az 'Isten egysége' (*tauhid*) és a specifikusabban szúfi gondolat a 'lét egységéről' (*vahdat al-vudzsúd*) tökéletes összhangba kerültek a ptolemaioszi geocentrikus világgéppel.

A világnak a maga teljességében történő megjelenítése azt jelentette a mágikus tál felhasználója számára, hogy rendelkezésére áll a szükséges

háttér a mindenségben előforduló bármilyen diszharmónia megszüntetésére, amit véleménye szerint a személyes szerencsétlenségek okozhattak.

Kutatásaink bebizonyították, hogy a gyógyító funkciók mellett egyes tálakat jóslásra is használhattak, mert a feliratok tanúsága szerint gyakran álmóvizióban kértek választ valamilyen problémára. Ilyen esetben is biztosítani kellett az univerzális dimenziókat, hogy a kérelmező olyan választ kapjon kérdésére, mely minden lehetőséget fontolóra tud venni.

A XVI-XVII. századtól kezdődően a hosszú, részletesen 'kidolgozott' szúfi fohászok váltak jellegzetessé a tálakra írt szövegek között, jelezve, hogy a tálak készítésében, használatában és terjesztésében is jelentős szerepet játszottak a misztikusok.

Végezetül, ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy a Qaszrban feltárt mágikus anyag elemzésének egyik fő megállapítása arra vonatkozott, hogy a szúfi hatás milyen nagy mértékben érvényesült a világnak ebben a viszonylag távoli helyén is. Az egyik mágikus kéziratredőkről sikerült bebizonyítani, hogy az egy olyan pszeudepigráf munkából származik, melyet al-Ghazálinak, a szúfik egyik legjobban tisztelt tekintélyének tulajdonítanak.

A pályázati időszak végén sikerült előzetes kutatásokat végezni a Rómában lévő Aron Collection jelentős mágikus tál gyűjteményében. Ennek további kutatása jelzi a megkezdett vizsgálódások jövőbeni irányát és kiterjesztését. Megkezdődött a Kölni Egyetem kézirat gyűjteményében található amulett tekercs feldolgozása és kiadásra való előkészítése is.